

KÜÇÜK İŞLETMELERDE ÇALIŞAN ÇOCUKLAR*

Yard. Doç. Dr. Ali ŞAHİNKESEN**

Giriş

Türkiye'de Çıraklık Eğitimi, iki şekilde yürütülmektedir. Birincisi, bir ustanın nezaretinde, ustaya bağımlı olarak ve Ahilik kurallarına göre yürütülen geleneksel çıraklık eğitimi, ikincisi de, 1977 yılında çıkarılan 2089 Sayılı Çıraklık Eğitimi Yasasına (2089 Sayılı Çıraklık, Kalfalık ve Ustalık Kanunu) göre, Milli Eğitim Bakanlığınca yürütülen çıraklık eğitimidir. Geleneksel sistemde, tek kaynak ustadır. Her şey ustaya bağımlı olarak yürütülmektedir. Çırak mesleği için gerekli olan kuramsal bilgileri işi yaparken ustasından öğrenmektedir. Milli Eğitim Bakanlığınca yürütülen çıraklık eğitiminde ise, çırak, ikili bir sistem içinde eğitimine devam etmektedir. Bir sözleşme ile iş yerine giren çırak çocuk, hastalık, meslek hastalığı ve iş kazalarına karşı sigortalı olmakta, belli bir ücret almakta, ücretli izin kullanmakta ve haftada bir gün okula gitmektedir. Uygulamalı çalışmaları, işyerinde belli standartlara uygun olarak ustanın nezaretinde yaparken, bu uygulamalar için gerekli olan kuramsal ve uygulamalı meslek bilgisini de okulda öğretmenlerden almaktadır. İnceleme alanımız Milli Eğitim Bakanlığınca, okul-işyeri işbirliğine dayalı olarak yürütülen çıraklık eğitiminde çalışan çocukların durumudur.

Amaç

Bu çalışma, Milli Eğitim Bakanlığınca 2089 Sayılı Çıraklık Eğitimi Yasasına göre, okul-işyeri işbirliğine dayalı olarak küçük işletmelerde yürütülen çıraklık eğitiminin, çıraklara ait boyutunu ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için şu sorulara cevap aranacaktır.

1. Çıraklık eğitimine devam eden çocukların yaşları, meslek alanları ve öğrenimleri nedir?

(*) Bu çalışma, A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, İLO ve Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği'nce UNICEF ile WHO'nun işbirliğiyle 12-14 Haziran 1989 tarihinde düzenlenen "Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresi'ne bildirilerek sunulmuştur.

(**) A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi.

2. Çalışan çocuklara, girmek istedikleri meslek alanları tanıtılmış mıdır ve eğitime başlama nedenleri nelerdir?

3. İşyerinde çalışan çocuklar işe girerken sağlık kontrolünden geçirilmiş midir ve işyerinden ne kadar ücret almaktadırlar?

4. Ücretli izin kullanmakta mıdırlar ve günde kaç saat çalışmaktadırlar?

Yöntem

Araştırmanın evrenini çıraklık eğitimine başlanan iller oluşturmaktadır. Örneklemini ise, 1979 yılında Çıraklık Eğitimine başlanan, Ankara, Denizli, Eskişehir, İzmir, Kayseri, Konya, Tekirdağ illerinde, Milli Eğitim Bakanlığınca yürütülen okul-işyeri işbirliğine dayalı ve alanında 1983-1984 öğretim yılının ikinci yarısına kadar en az dört yıl çalışmış olan çıraklar oluşturmaktadır. Bu yedi ildeki, üç yıllık eğitimini tamamlamış ve dördüncü yıla geçmiş olan çırakların sayısı 241'dir. Ancak bunlardan ulaşılabilen ve anketi geçerli sayılan çırak sayısı 155'dir. Araştırmada çözümlenelerde frekans, yüzde ve ki kare (X^2) tekniği kullanılmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu kesiminde örnekleme oluşturan gruptan elde edilen veriler değerlendirilecek ve yorumlanacaktır. Bunlar kısaca, çıraklık eğitimine başlayan çocukların, yaşları, öğrenim durumları, meslek alanları, eğitime başlama nedenleri, eğitime başlarken sağlık kontrolünden geçip geçmedikleri, ücretleri, izinleri ve işyerinde haftada kaç saat çalıştıklarıdır.

1. Çıraklık eğitimine devam eden çocukların yaşları, meslek alanları ve öğrenimleri.

Araştırmaya katılan yedi ilde çıraklık eğitimine devam eden çocukların yaşları çizelge 1'de verilmektedir.

ÇİZELGE 1
Araştırmaya Katılan Çocukların Yaşları

Yaşlar	Sayı (N)	Yüzde (%)
15-16	19	12.34
17-18	52	33.76
19-20	62	40.26
21 ve Daha Fazla	21	13.64
Toplam	154	100.00

Çizelge de görüldüğü gibi Çıracılık Eğitime devam eden çocukların % 40.26'sı 19-20, : 33.76'sı da 17-18 yaşlarındadır. Başka bir deyişle her on çocuktan yedi tanesi 17-20 yaşlarındadır. Ortalama olarak çıracılık eğitime başlama yaşınının 13-14 arasında olduğu görülebilir. Ancak, bu çocukların bulunduğu iller ve meslek alanları eğitim kapsamına alınmadan 2-4 yıl çalıştıkları da dikkate alınır, bu çocukların çoğunluğunun 11-13 yaşlarında çalışma hayatına başladıkları söylenebilir.

11-13 yaşındaki çocukların çalışma hayatına başlamaları: a) Uluslararası çalışma örgütünün 14 ve 15 yaşlarındaki çocukların sanayide çalıştınamayacaklarını içeren 5 ve 59 sayılı anlaşmalarına, b) Umumi Hıfzısıhha Kanununun 173. maddesine c) 1475 sayılı İş Kanununun 67. maddesinde yer alan "15 yaşından aşağı çocukların çalışmaları yasaktır" hükmüne, d) Gelişim ilkelerine ters düşmektedir. Ancak iş kanunu, bu çocukların, "Sağlık ve gelişmelerine, okul veya mesleki eğitim ve mesleğe yöneltme programlarına devamlarına, yahut öğretimden yararlanma kabiliyetlerine zarar vermeyecek nitelikteki hafif işlerde 13 yaşını doldurmuş çocukların çalışmaları mümkündür. Okula gidenlerin iş saatleri, okul saatlerine engel olmayacak şekilde düzenlenir ve ders saatleri 7.5 saatlik çalışma süreleri içinde sayılır" hükmü doğrultusunda çalıştırılabileceğini belirtmektedir.

İşyerlerinde çalışan çocukların durumu yukarıda da belirtildiği gibi 13 yaş şartlarına uymakta mıdır? Bunun incelenmesinde yarar görülmektedir. Çalışan bu çocukların çalışmalarına ve meslek alanlarına baktığımızda mesleğe yöneltme veya hafif işler olmayıp "Ağır ve tehlikeli işler Tüzüğünde" tehlikeli işler sınıfında yer alan, Tesviyecilik, metal işleri, ağaç işleri ve dökümcülüktür. Bu tüzüğün 2. maddesinde de "16 yaşını doldurmamış çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaları yasaktır" denilmektedir.

Sonuç olarak çocukların sanayide çalıştırılmaları uluslararası çalışma örgütünün belirlediği kurallara, Umumi Hıfzısıhha Kanununa, İş Kanununa, gelişim ilkelerine ve yaşlarının küçük olması nedeniyle de yukarıda belirtilen yöneltme ve mesleğe hazırlama kurallarına da uymamaktadır. Bu olgu ayrıca, çocukların meslekleri açısından da "Ağır ve Tehlikeli İşlerde" çalıştırlarından uygun düşmemektedir.

Yaşları ve yaşlarının gereği olmayan işlerde çalışan bu çocukların öğrenim durumu ise, % 83.87 si ilkökul, % 12.26 sı ortaokul mezunudur. % 3.87 si de hiçbir okul mezunu olmayıp sadece okur yazardır.

2) Çocuklara Meslek Alanlarının Tanıtılma Durumu ve Çıracılık Eğitime Başlama Nedenleri.

Çizelge de görüldüğü gibi Çıraklık Eğitimine devam eden çocukların % 40.26'sı 19-20, : 33.76'sı da 17-18 yaşlarındadır. Başka bir deyişle her on çocuktan yedi tanesi 17-20 yaşlarındadır. Ortalama olarak çıraklık eğitimine başlama yaşınının 13-14 arasında olduğu görülebilir. Ancak, bu çocukların bulunduğu iller ve meslek alanları eğitim kapsamına alınmadan 2-4 yıl çalıştıkları da dikkate alınır, bu çocukların çoğunluğunun 11-13 yaşlarında çalışma hayatına başladıkları söylenebilir.

11-13 yaşındaki çocukların çalışma hayatına başlamaları: a) Uluslararası çalışma örgütünün 14 ve 15 yaşlarındaki çocukların sanayide çalıştırmayacaklarını içeren 5 ve 59 sayılı anlaşmalarına, b) Umumi Hıfzısıhha Kanununun 173. maddesine c) 1475 sayılı İş Kanununun 67. maddesinde yer alan "15 yaşından aşağı çocukların çalışmaları yasaktır" hükmüne, d) Gelişim ilkelerine ters düşmektedir. Ancak iş kanunu, bu çocukların, "Sağlık ve gelişmelerine, okul veya mesleki eğitim ve mesleğe yöneltme programlarına devamlarına, yahut öğretimden yararlanma kabiliyetlerine zarar vermeyecek nitelikteki hafif işlerde 13 yaşını doldurmuş çocukların çalışmaları mümkündür. Okula gidenlerin iş saatleri, okul saatlerine engel olmayacak şekilde düzenlenir ve ders saatleri 7.5 saatlik çalışma süreleri içinde sayılır" hükmü doğrultusunda çalıştırılabileceğini belirtmektedir.

İşyerlerinde çalışan çocukların durumu yukarıda da belirtildiği gibi 13 yaş şartlarına uymakta mıdır? Bunun incelenmesinde yarar görülmektedir. Çalışan bu çocukların çalışmalarına ve meslek alanlarına baktığımızda mesleğe yöneltme veya hafif işler olmayıp "Ağır ve tehlikeli işler Tüzüğünde" tehlikeli işler sınıfında yer alan, Tesviyecilik, metal işleri, ağaç işleri ve dökümcülüktür. Bu tüzüğün 2. maddesinde de "16 yaşını doldurmamış çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaları yasaktır" denilmektedir.

Sonuç olarak çocukların sanayide çalıştırılmaları uluslararası çalışma örgütünün belirlediği kurallara, Umumi Hıfzısıhha Kanununa, İş Kanununa, gelişim ilkelerine ve yaşlarının küçük olması nedeniyle de yukarıda belirtilen yöneltme ve mesleğe hazırlama kurallarına da uymamaktadır. Bu olgu ayrıca, çocukların meslekleri açısından da "Ağır ve Tehlikeli İşlerde" çalıştırlarından uygun düşmemektedir.

Yaşları ve yaşlarının gereği olmayan işlerde çalışan bu çocukların öğrenim durumu ise, % 83.87 si ilkokul, % 12.26 sı ortaokul mezundur. % 3.87 si de hiçbir okul mezunu olmayıp sadece okur yazardır.

2) Çocuklara Meslek Alanlarının Tanıtılma Durumu ve Çıraklık Eğitimine Başlama Nedenleri.

Bir meslek alanına yönelmek isteyen kişiye o mesleğin tüm özellikleri tanıtılmalıdır. Çünkü seçilen meslek kişiyi tüm yönleriyle tatmin etmeli, kendisine güven duymasını, topluma uyum sağlamasını, bir yer edinmesini, üretici ve verimli bir insan olmasını vb. sağlamalıdır. Onun için de girilmek istenen mesleğin özellikleri kişiye tanıtılmalıdır. Bu tanıtıma, meslek mensuplarının faaliyetleri, yetkileri, mesleğin ne gibi yetenekler gerektirdiği, çalışma ortamı, iş koşulları, mesleğe hazırlanma, ilerleme, kazanç durumu, iş bulma olanakları meslek mensuplarında aranan yetenekler, mesleğin geleceği, meslek mensuplarının bağlı olduğu, oda, birlik, sendika, konfederasyon vb. konulardır. Bir meslek alanına yönelen çocuklara acaba bunlar hakkında bilgi verilmiş ve kendilerini o alanda denemelerine olanak sağlanmış mıdır? Bu sorulara olumlu cevap vermek mümkün görünmemektedir ve konuya ilişkin ayrıntılı cevap çizelge II'de verilmektedir.

ÇİZELGE II

Çırakların Eğitime Başlarken, Girmek İstedikleri Mesleğin Çocuklara Tanıtılma Durumu.

Mesleğin Tanıtılma Durumu	N	%
Hiçbir Özelliği Tanıtılmadı	48	30.97
İş Bulma Olanakları Anlatıldı	44	28.39
Meslek Genel Olarak Tanıtıldı	24	15.48
Meslekte Kullanılan Araç-Gereç ve Kazanç Durumu Tanıtıldı	16	10.33
Meslek İçin Gerekli Olan Bilgi, Beceri ve Tavırlar Tanıtıldı	13	8.38
Toplum İçindeki Yeri, Değeri ve İş Çevresi Tanıtıldı	10	6.45
TOPLAM	155	100.00

Çizelge II' de görüldüğü gibi 48 çırağa (% 30.97) mesleğin hiçbir özelliği tanıtılmamıştır. 44 çırağa (%28.39) sadece mesleğe giriklerinde iş bulma olanaklarının neler olacağı, nasıl iş bulabilecekleri anlatılmıştır. 24 çırağa (% 15.48) da mesleğin özellikleri tanıtılmıştır. Ancak, bu tanıtımın hangi ölçütlere göre yapıldığı ve kim ya da kimler tarafından yapıldığı tespit edilememiştir. 16 çırağa (% 10.33), meslekte kullanılan makina aletleri ve malzemeler ile bu alandaki kazanç durumu işverenler (ustalar) tarafından anlatılmıştır. 3 çırağa (% 8.58) da meslekte gerekli olan bilgi, beceri ve tavırlar özetle, 10 çırağa (% 6.45) da mesleğin toplum içindeki yeri ile iş çevresi tanıtılmıştır. Yalnız bu tanıtımların ayaküstü ve sistem bütünlüğü içinde olmayıp gelişi güzel ve kişilerin kendigörüşleri doğrultusunda

yapıldığı belirtilmektedir.

Çıraklık Eğitim Yasasında ve Çıraklık Eğitimi Yönetmeliğinin 17. maddesinde alana girecek çocuklara meslek alanlarının tanıtılmasına ilişkin kurallara uyulmadığı ve yukarıda değinildiği gibi meslek alanına yönelmiş çocuklara, girmek istedikleri mesleklerin gereği gibi tanıtılmadığı anlaşılmaktadır.

Kendilerine rehberlik hizmeti verilerek bir alana yönetilmemiş olan bu çocuklar acaba çalışma hayatına hangi nedenlerle atılmışlardır? Bu sorunun cevaplandırılması yerinde olacaktır ve sorunun cevabı da çizelge III' de verilmektedir.

ÇİZELGE III
Çocukların Çıraklık Eğitimine Başlama Nedenleri

Başlama Nedenleri	N	%
Bir Meslek Sahibi Olma	57	37.25
Bir İş Bulma Olanağı	30	19.61
Meslekte Yetenekli Olma	27	17.65
Ailenin Geçimine Katkıda Bulunma	21	13.73
Okuma Olanağı Bulamama ve Ana-Babanın İsteği	18	14.76
TOPLAM	153	100.00

Çizelge III'de, çocukları çalışma hayatına iten nedenler görülmektedir. Bunların başında % 37.25 ile bir meslek sahibi olma gelmektedir. 11-13 yaşında çıraklık eğitimine başlayan çocukların, yaşının gereği olan oyun yerine ağır ve tehlikeli meslek alanlarına yönelmeleri ve meslek sahibi olma isteklerinin kendi düşünceleri ve istekleri olduğunu sanmak son derece iyimser ve gerçeklerden uzak görülmektedir. Çünkü hemen peşinden ikinci tercih olarak % 19.61 ile iş bulma olanağının sağlanmış olması gelmektedir. Meslekte yetenekli olduğunu anlama hiçbir dayanağı olmayan subjektif bir karardır.

Yeteneklerin henüz tespit edilmediği bir çağda bulunan bir çocuğun, yeteneklerini öne sürerek bir alana yönelmesi pek inandırıcı görülmemektedir.

Ailenin geçimine yardımcı olma ve ana-baba isteği, okula gidememe ve boşta kalma korkusu mesleğe yönelmede temel neden olarak görülebilir. Bir meslek sahibi olma ve iş bulma olanağı da bu çerçevede düşünülebilir.

Özetle, çalışmaya başlayan çocuklara, girmek istedikleri meslek alanları gereği gibi tanıtılmamış ve yönedikleri alan da genel olarak kendi istekleri dışında gerçekleşmiştir, denebilir.

3. İşyerinde Çalışan Çocukların Sağlık Kontrolleri ve Aldıkları Ücretler.

Çıraklık Eğitimi Yasası, çıraklığa giriş şartlarını şöyle sıralamaktadır.

- a) En az ilköğretimi bitirmek,
- b) 12 yaşından küçük 18 yaşından büyük olmamak,
- c) Seçtiği sanatın gerektirdiği evsafı haiz olmak (madde 5). Bu durum eğitim yönetmeliğinde ve meslek dersleri programlarının başında somutlaştırılmış ve sağlık şartlarının girilmek istenen meslek alanına uygun olması öngörülmüştür.

Ayrıca, Umumi Hıfzısıhha kanununda ve İş Kanununda bu durum belirtilmiştir. İş kanununun 80. maddesi şöyledir. "13' den 18 yaşına kadar (18 dahil) çocukların herhangi bir işe alınmalarından önce, iş yeri hekimi, işçi sağlığı dispanserleri, bunların bulunmadığı yerlerde sırası ile en yakın Sosyal Sigortalar Kurumu, Sağlık Ocağı hükümet veya belediye tabiblerine muayene ettirilerek işin niteliğine ve şartlarına göre vücut yapılarının dayanıklı olduğunun raporla belirtilmesi ve bunların 18 yaşını dolduruncaya kadar en az her altı aydabir aynı şekilde doktor muayenesinden geçirilerek bu işte çalışmaya devamlarında bir sakınca olup olmadığının kontrol ettirilmesi ve bu raporların işyerinde muhafaza altına alınması zorunludur" denilmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi araştırmaya katılan çocukların, çıraklık eğitimi-ne başlarken, girmek istedikleri meslek alanının özelliğine, sağlık durumlarının uygun olup olmadığının araştırılması ve bunun bir raporla belirtilmesi gerekmektedir. Bu gereklerin yerine getirilip getirilmediği çizelge IV'de belirtilmektedir.

ÇİZELGE IV Çıraklık Eğitime Başlayan Çocukların Sağlık Raporlarını Nerden Aldıkları

Raporun Alındığı Yer	N	%
Belediye-Hükümet Tabibinden	73	47.40
Hiç Rapor Alınmadı	42	27.27
Hastahanedeki Bir Doktordan	29	19.83
Tam Teşekküllü Heyetten	5	3.25
Özel Bir Doktordan	5	3.25
TOPLAM	154	100.00

Çizelge IV'de görüldüğü gibi grubun % 72.73 ü işe girerken bir kuruluşta ya da bağımsız çalışan hekimlerden sağlık raporu almışlardır. Grubun diğer % 27.27 sinden hiç rapor istememiştir. Bu durum yukarıda sayılan yasaların ve yönetmeliklerin gereği gibi uygulanmadığını göstermektedir. Ayrıca, en az her altı ayda bir doktor muayenesinden geçirilen çocuklara ilişkin kayıtlara da raslanmamıştır.

Sağlık kontrollerinden gereği gibi yararlanamayan çocuklar, Çıraklık Eğitimi Yasasınının 13. maddesine göre çırağa, işe yeni girişinde yaşına göre tespit edilmiş asgari ücretin % 30 undan az olmamak üzere ücret ödenmesi ve her altı ayda bir bu ücretin % 5 ten az olmamak üzere artırılmasını öngörmektedir.

İşe yeni giren çocuklara asgari ücretin ne kadarının ödendiği çizelge V' de verilmektedir.

ÇİZELGE V
İşe Yeni Giren Çıraklara Asgari Ücretin Verilme Durumu

Asgari Ücretin Verilen Miktarı	N	%
Hiç Ücret Verilmedi	21	31.79
% 15 Kadarı Verildi	48	31.79
% 30 Kadarı Verildi	55	36.42
% 45 Kadarı Verildi	13	8.61
% 60 Kadarı Verildi	14	9.27
TOPLAM	151	100.00

Çizelge V de görüldüğü gibi, asgari ücretin % 30 ve üstünde ödeme yapılan çıraklar grubun % 54.30 unu oluşturmaktadır. Ödenmesi gereken % 30 ücret altında % 14 kadar ücret alanlar grubun % 31.79 unu, hiç ücret almayanlarda % 13.91 oluşturmaktadır. Yalnız burada dikkati çeken bir olay da aynı soruya işverenlerin farklı cevap vermesi ve arasındaki farkın % 1 düzeyinde manidar bulunmasıdır.

Her altı ayda bir en az % 5 zam yapılması durumu ise, grubun % 81.85'i zamların normal olarak yapıldığını, % 9.15'de hiç zam yapılmadığını belirtmişlerdir. Burada işverenler ve çıraklar arasında manidar bir farkın olmadığı görülmektedir.

4. Ücretli İzin Kullanma ve Çalışma Süresi.

Çıraklık Eğitimi yasasınının 15. maddesine göre, işveren, çıraklara bir yıl öğrenimden sonra, yılda bir ay ücretli izin vermekle yükümlüdür. Uygulamada ise bu durum çizelge VI'da görüldüğü gibidir.

ÇİZELGE VI

Bir Yıl Çalıştıktan Sonra Ücretli Olarak İzin Kullanma Durumu

Ücretli Olarak Verilen Yıllık İzin	N	%
Hiç İzin Verilmedi	72	48.32
Bir Hafta İzin Verildi	33	22.15
İki Hafta İzin Verildi	23	15.44
Üç Hafta İzin Verildi	18	2.01
Dört Hafta İzin Verildi	3	2.01
Toplam	149	100.00

Çizelgede görüldüğü gibi, yasanın bu hükmü, grubun % 2.01'ine yani her yüz kişiden sadece 2 çırağa uygulanmaktadır. Heriki çıraktan yaklaşık olarak birisi hiç izin kullanmamakta, diğerleri ise çoğunlukla bir hafta ile iki hafta izin kullanmaktadırlar. Burada dikkati çeken nokta da işverenlerin genelde ücretli izin verildiğini belirtmeleridir. Bir taraf verilmedi derken, diğer tarafın verildiğini öne sürmesidir. Yani görüşler arasında manidar bir farkın bulunmasıdır.

Günlük çalışma sürelerine gelince, İş Kanununun 61. maddesinde "iş süresi haftada en çok 45 saattir. Bu süre haftada 6 iş günü çalışılan işlerde 7.5 saati geçmemek üzere... eşit ölçülerde bölünerek uygulanır" denilmektedir. Bunun iş yerinde uygulama durumuna ise Çizelge VII'de verilmektedir.

ÇİZELGE VII

İşyerinde Günlük Çalışma Süreleri

Bir Günde Çalışılan Süre	N	%
8 Saat	51	32.90
9 Saat	20	12.90
10 Saat	28	18.06
11 Saat	17	10.97
12 Saat ve Fazlası	39	25.17
Toplam	155	100.00

Çizelgede görüldüğü gibi günlük çalışma süresi en az 8 saattir. Haftada 6 gün çalışıldığı göz önüne alınırsa en az çalışma süresi bile haftalık en fazla çalışma süresi olan 45 saati geçmektedir. Burada dikkati çeken olay günlük çalışma süresinin 8 saat (% 32.90) ile 12 ve daha fazla %

(25.17) olarak ağırlık kazanmasıdır. 11-13 yaşında çıraklık eğitimine başlayan çocukların haftada 48 ile 72 saat arasında çalıştırılmalarını hiçbir şeyle izah etmek, açıklamak mümkün değildir. Bunun zaman geçirilmeden düzeltilmesi gerekmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, 1979 yılında 2089 Sayılı Çıraklık Eğitimi Yasası kapsamına alınan Ankara, denizli, İzmir, Eskişehir, Kayseri, Konya ve Tekirdağ illerindeki, Tesviyeci, Metalişleri, Ağaçişleri ve Dökümcülük alanlarında enaz dört yıl çalışmış çırakları kapsamaktadır. Sonuçlar şöyle özetlenebilir.

1. Çıraklık eğitimine devam eden çocukların eğitime başlama yaşı 11-13 arasındadır. Bu durum uluslararası anlaşmalara, İş Kanununa, Umumi Hıfzısıhha Kanununa ve gelişim ilkelerine uymamaktadır.

2. Çıraklık eğitimine başlayan çocukların büyük bir çoğunluğu (% 83.87) ilkokul mezunudur.

3. Çalışan çocukların girdikleri meslek alanları Tesviyecilik, Metalişleri, Ağaçişleri, dökümcülük gibi ağır ve tehlikeli işlerdir.

4. Çocuklara girmek istedikleri meslek alanları gereği gibi tanıtılmamış ve bu konuda yardımda bulunulmamıştır.

5. Çocukların çalışma hayatına atılmaları, kendi isteklerinin dışında, ailelerinin yönlendirmesi ile olabilmektedir. En azından çoğunluk böyle görülmektedir.

6. Çocuklar işlerine girerken, girmek istedikleri meslek alanına sağlık durumlarının uygun olup olmadığı gereği gibi ya da hiç araştırılmamaktadır.

7. İşyerinde çalışan çocukların yarısından fazlasına (% 54.30) yasanın öngördüğü asgari ücretin % 30'undan az olmamak üzere ücret ödenmektedir, buna karşılık işverenler çalışan çocuklara yasal ücretlerinin ödendiğini belirtmektedirler.

8. Yapılması gereken her altı ayda bir sağlık kontrolünden geçirilme hiç yapılmamakta, % 5'lik zam da büyük oranda (% 81.85) yerine getirilmemektedir. % 9.15'ine de hiç zam yapılmamıştır.

9. Bir yıl çalıştıktan sonra yasal hakları olan bir aylık ücretli izini sadece % 2.41 çırak kullanabilmiştir. Grubun çoğunluğu (% 70.47) ya hiç izin kullanmamış ya da sadece bir hafta kullanabilmiştir.

10. Grubun tümü yasalarda belirtilen haftalık 45 saat çalışma süresinin üzerinde çalıştırılmıştır.

ÖNERİLER

1. Zorunlu olan beş yıllık eğitim süresi sekiz yıla çıkarılmalı ve çalışma hayatına başlama en az sekiz yıllık eğitimden sonra yönlendirme şeklinde uluslararası standartlara ve gelişim ilkelerine uygun olarak yapılmalıdır.

2. Çocukların meslek hayatına atılmaları ailelerin, eğitimcilerin ve işverenlerin de katıldığı bir süreç içinde gerçekleştirilmelidir.

3. Bir iş yerine girecek olan çocuğun, sağlık durumunun o işe uygun olup olmadığı araştırılmalı, ondan sonra işe alınmalı ve aralıklarla sağlık kontrolleri yapılmalıdır.

4. Çalışan çocuğun teşvik edilmeli yasal hakları ve ücreti ödenmeli, ücretli izin yapmaları sağlanmalıdır.

5. Haftalık çalışma süresi, çocukların gelişimini engellemeyecek şekilde yeniden düzenlenmeli ve bu konularda kapsamlı araştırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Şahinkesen, Ali. Çıraklık Eğitimi Türk Milli Eğitim sistemindeki Uygulamalar. a.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1985.

Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu (20 89. S.K.). Yasa Yayınları: 5. s. 143-168. İstanbul, 1988.

İş Kanunu (1475 S.S.) Yasa Yayınları: 5. s. 15-86 İstanbul. 1988